

Lovens lange arm

Politiets historie fra middelalderen til i dag
- set fra Politimuseet

Indhold

Uden politi	3
Det første politi	3
Politiet i 1700-tallet	4
Sammenstød med befolkningen	6
Fælledvejens politistation	7
Det første kriminalpoliti	9
Politiet under besættelsen	11
Politiet i dag	12

Uden politi

I dag er vi vant til, at politiet er en naturlig del af vores hverdag. Vi ved knap, hvad vi skulle gøre uden. Men sådan har det ikke altid været. Blev man fx udsat for en forbrydelse i middelalderen, måtte man klare sig selv. Der fandtes ikke noget politi. Det var ens egen opgave at finde forbryderen og bringe ham til dommeren. Når dommeren skulle afgøre, om den anklagede var skyldig eller ej, var hans vigtigste metode edsaflæggelser. Hvis en række folk ville aflægge ed over for Gud på, at den anklagede var skyldig, blev det anset for et så alvorligt vidnesbyrd, at det ikke kunne betvivles.

Det første politi

I 1660 blev enevælden indført i Danmark. Den enevældige konge begyndte straks at samle magten og sætte orden på landet. I 1683 kom Danske Lov, der var den første samlede lovgivning for Danmark nogensinde. Men loven gjorde det ikke alene. Det skulle også sikres, at den blev overholdt. Derfor blev Claus Rasch ansat som den første danske politimester allerede i 1682. Han var landets eneste politimester, men hans opgaver lå udelukkende i København. Til sin hjælp fik han ti politibetjente.

Den københavnske befolkning var dog ikke særlig glad for de nye betjente. De var nemlig voldelige og korrupte og forsøgte fx at opkræve ekstra bøder, der kunne supplere deres løn. Politimesteren var heller ikke noget moralsk forbillede. Han var effektiv, men temperamentsfuld, og bøjede loven efter forgodtbefindende. Betjentene var også svære at genkende på gaden. Der var nemlig ikke råd til at give dem en uniform, så de måtte bruge deres almindelige tøj i tjenesten. I 1687 fik alle betjente et tinskilt på brystet, så de kunne identificeres. Men tinskiltene var nemme at efterligne, og der var mange problemer med falske betjente.

Politiet i 1700-tallet

Ordet politie blev oprindeligt brugt som en betegnelse for ro og orden. I dag bruger man i stedet ordet om de personer, der skal sikre denne tilstand. Men i 1700-tallet betød det begge dele. En af politiets opgaver var derfor at holde god skik og politie.

At holde god politie dækkede over mange opgaver. Fx skulle politiet holde opsyn med de handlende og sikre, at de brugte de rigtige mål og vægte, så ingen blev snydt. De skulle også sørge for ro i gaderne, fx at ingen opholdt sig i danse- eller værtshuse længere end til kl. 22.

En sag for politiet?

I 1717 blev en konstabel skudt i Skidenstræde. Nogle vidner mente, at gerningsmandens hest tilhørte studenten Lyngby. Andre havde hørt Lyngby prale med, at han havde gennempisket nogle soldater. Politiet undersøgte derfor Lyngbys værelse og fandt nogle breve, som gav indtryk af, at han var ødsel og usympatisk. Man fandt også to pistoler – og den ene var affyret! Nu gjaldt det bare om at finde Lyngby, men det var ikke let. Lyngby var som sunket i jorden. Politiet tilbageholdt hans post, men det gav ingen spor. Da nogle vidner mente, at han var rejst til Roskilde, besluttede politiet sig for at afhøre alle Roskildes vognmænd. Igen uden resultat. Sporene fra de mange vidner endte alle blindt. Til sidst blev der også sået tvivl om, hvorvidt det overhovedet var Lyngby, der var blevet set i Skidenstræde. Sagen smuldrede, og politiet opgav at finde gerningsmanden.

Historier som denne fyldte ikke meget i politiets hverdag i 1700-tallet. I tilfælde af alvorlige straffesager, blev efterforskningen nemlig overladt til dommerne. Men der var ikke mange metoder til at efterforske en forbrydelse. Fx var man i 1700-tallet ikke i stand til at afgøre, om kuglen i brystet på konstablen kom fra Lyngbys pistol. For at være sikker på, at man havde fat i den skyldige, havde man brug for en tilståelse. Den mest benyttede metode til at opnå tilståelsen var et pinligt forhør. Til et pinligt forhør brugte man forskellige hjælpemidler til at presse tilstå-

elsen frem. Et af disse hjælpemidler kunne fx være en tommelskrue.

Politibetjenten

I 1700-tallet var en politimands vigtigste kvalifikationer at være stor og stærk og kunne slå en proper næve. Det var der brug for, hvis han skulle sætte sig i respekt. Men han skulle også have en god moral og ikke lade sig bestikke. Det sidste kunne det godt knibe med, for politibetjentene fik så dårlig en løn, at det var svært at overleve på den. I 1705 fyrede politimester Ole Rømer ligefrem hele politistyrken, fordi de var korrupte.

Vægteren

Under politimesteren rangerede andre folk, der tog sig af det mere beskidte arbejde. Den største gruppe var vægterne. Vægterne patruljerede om natten og skulle tænde gadens tranlamper og holde øje med ildebrande. Mens de gik deres runder, skulle de også synge vægtervers. Hver time sang de et nyt vers, så byens befolkning kunne vide, hvad klokken var.

Straffene

I forhold til i dag var 1700-tallets straffe voldelige og makabre. Straffene havde til formål at udstøde forbryderen fra det øvrige samfund og skræmme andre fra at begå noget lignende. De fleste straffe fandt sted på kagen – en høj træpæl midt på byens torv. Bundet til kagen kunne forbryderen blive pisket, få hugget kropsdele af eller blive brændt med glødende jern.

Andre strafferedskaber skulle forbryderen bære rundt i byen, fx en spansk kappe, der er en tønde med hul til hovedet.

Sammenstød med befolkningen

Slaget på fælleden

Den 5. maj 1872 er en dramatisk dag i danmarkshistorien. Denne dag stødte politiet og flere tusinder arbejdere, kvinder og børn sammen i voldelige optøjer, som i dag kaldes „Slaget på Fælleden“. Politidirektøren havde forsøgt at undgå det voldsomme sammenstød ved at forbyde et planlagt folkemøde og arresteret arrangørerne, men på trods af forbudet mødte tusinder op. Da politibetjente med bambusstokke ikke kunne splitte den store gruppe ad, blev også gardehusarerne sat ind.

Politiets balancegang

Politiet har en særlig placering mellem statsmagten og folket. På den ene side skal politiet yde befolkningen beskyttelse og sikkerhed – på den anden side skal de sikre, at befolkningen overholder statsmagtens love. Balancegangen mellem de to opgaver er svær. Den sidste opgave kan være meget utak-nemmelig – særlig i krisetider, hvor lovene er upopulære.

I 1874 skrev „Udvalget til overvejelse af politiets forhold“, at det var vigtigt, at befolkningen ikke opfattede politiet som en modstående magt, men som en virkelig beskyttelse. Det var dog svært at opnå, for på det tidspunkt var der stor forskel på, hvad regeringen ville, og hvad den brede befolkning havde brug for. Arbejderne var fattige, og når de kæmpede for bedre forhold ved fx at organisere sig, stødte de på forbud fra regeringen. Det skabte vrede og oprør. Når politiet arbejdede på at sikre, at lovene blev fulgt, blev de mål for arbejdernes voldsomme vrede.

Egne arbejdsvilkår

De dårlige arbejdsforhold, som arbejderne protesterede imod, kendte den menige politibetjent på egen krop. Arbejdet som politibetjent var hårdt og dårligt betalt. Men

som ansat i politiet måtte man foregå med et godt eksempel. Så længe statsmagten og politidirektøren var imod det, kunne betjentene ikke danne en fagforening. I 1884 oprettede politiet dog foreningen „Rufinus“. Den blev omtalt som en sangforening, men fungerede i praksis som en camoufleret fagforening.

Fælledvejens politistation

På Fælledvej 20 ligger en stor bevaringsværdig bygning i tre etager. Bygningen er uden overflødig pynt og virker solid og uindtagelig. Det er også meningen. Bygningen er nemlig en politistation.

Nørrebros politistation har ligget på Fælledvej 20 siden 1884. Dengang var København midt i en rivende forvandling. Byen voksede eksplosivt. I løbet af 50 år blev byens indbyggertal tredoblet, og efterhånden som tilflytterne fyldte brokvartererne, blev der brug for mere politi. I 1863 lavede man en længe tiltrængt omorganisering af politiet. Den betød blandt andet, at politistyrken i København blev fordoblet, og at byen blev inddelt i seks politikredse. Nørrebros politistation fik nummer 6. Station 6 var arbejdsplads for over 30 mennesker, og størstedelen var almindelige politibetjente.

For at blive politibetjent i 1880'erne skulle man være mellem 22 og 40 år, kunne læse og skrive og ikke være straffet. Derudover måtte man ikke lide nogen legemlig mangel – man skulle altså være fysisk stærk. De nye betjente blev oplært ved at følge de ældre betjente, men en egentlig uddannelse fik de ikke.

På gaden

Alle politikredse var opdelt i poster. Hver betjent var tilknyttet en fast post, så han kunne lære området og alle beboerne at kende. Betjentenes lokalkendskab havde stor betydning, når en mistænkt skulle fanges. Det var vigtigt, at betjente var årvågen på sin post. Alle gaderne skulle patruljeres regelmæssigt, så betjente var hele tiden i bevægelse. Han måtte ikke sætte sig ned, tale med

nogen eller gå ind i en beværtning. Hver post havde et fast punkt, hvor betjenten skulle være hvert hele klokkeslæt. Dagtjenesten var delt i to – den første kl. 6-10 og kl. 14-18 – den anden kl. 10-14 og kl. 18-23. Station 6 havde i begyndelsen seks dagposter, der om natten blev splittet op i 12 natposter, med tjeneste fra kl. 23-6.

Når det var tid til vagtafløsning, samledes det nye hold ved stationen. Opstillet i to rækker med en inspektionsbetjent i spidsen marcherede holdet rundt til politikredsens poster. Inspektionsbetjentene var udvalgt blandt de dygtigste af politibetjentene. Det var også deres opgave at gå rundt på posterne og sikre sig, at betjentene udførte deres arbejde tilfredsstillende.

På stationen

På Station 6 var hele stueetagen indrettet til politiarbejde. Den rummede blandt andet garage, detention og kontorer. Ekspeditionslokalet var det lokale, de almindelige borgere oftest så. I politistationens ekspedition skulle fx hundeejere betale hundeskat eller tilflyttere melde deres ankomst. Alle tjenestefolk havde en lille skudsmålsgang, som politiet skulle notere i, når de flyttede til eller fra politikredsen. Det var også i ekspeditionen, at overbetjenten tog imod de anholdte, som politibetjentene bragte ind. Efter at have tømt deres lommer og noteret navn og forseelse i anholdelsesprotokollen, sendte overbetjenten de anholdte i stationens detention, som lå lige bag garagen.

Station 6 var dog mere end en arbejdsplads. Den var også hjem for op til 16 politibetjente samt den ledende politiassistent og hele hans familie. Første sal var indrettet som kaserne for politibetjentene. Der var fire sovestuer med fire sengepladser i hver samt et fælles opholdsrum. I 1880'erne forventede man, at de ugifte politibetjente boede på stationen. Startlønnen på 700 kr. om året var nemlig så lav, at betjentene dårlig havde råd til et andet logi. Efter flere års ansættelse kunne betjentenes løn stige op til 1200 kr. om året. Når en politibetjent ville gifte sig, skulle han høre til i de øverste lønklasser, ellers ville

han blive fyret. Ledelsen frygtede nemlig, at betjentens dårlige økonomi ellers kunne gøre ham modtagelig for bestikkelse.

På anden sal var en stor lejlighed med fem værelser, pigekammer og køkken. Her boede politiassistenten med sin familie. Politiassistenten var den øverste myndighed på politistationen.

Senere anvendelse

To af de fire belægningsstuer var i brug helt frem til 1931, hvor de blev nedlagt med den begrundelse, at det var svært at få personale til at bo på stationen, hvis der skulle bo mere end én mand på hvert værelse. Herefter flyttede kriminalpolitiet ind i de tre rum ud mod Fælledvej.

Bygningen fungerede som almindelig politistation indtil 1977. Derefter blev den anvendt af forskellige politiafdelinger, blandt andet bevillingspolitiet og den kriminalpræventive afdeling.

I 1993 flyttede disse afdelinger andre steder hen, hvilket gav mulighed for at indrette denne historiske politibygning som museum. Det tidligere Kriminalmuseum havde siden starten i 1904 haft til huse mange forskellige steder og været lukket for offentligheden. Politihistorisk Museum slog første gang dørene op for publikum den 18. november 1993.

Det første kriminalpoliti

Før 1863 fandtes der ikke noget kriminalpoliti i Danmark. Det betød, at politiets opgave kun var at indfange de mistænkte - så tog dommerne sig af efterforskningen. Men ved en omorganisering i 1863 oprettede Københavns Politi for første gang en opdagelsesafdeling, der skulle tage sig af grove forbrydelser og arbejde i civil. Senere blev der også oprettet et statspolitikorps, der kunne rejse rundt i provinsen og hjælpe med opklaringsarbejdet. På landet havde man fx problemer med påsatte brande. Bønder

satte ild på deres egne gård for snyde forsikringsselskabet, og det var svært at opklare for det lokale politi.

Der manglede dog stadig en vigtig ting, før vi kan sammenligne det første opdagelsespoliti med de efterforskere, vi har i dag: Man havde nemlig ingen videnskabelige teknikker til at opklare forbrydelser med, så en tilståelse fra den mistænkte blev stadig regnet for det sikreste bevis.

Nye metoder

I slutningen af 1800-tallet begyndte man at lede efter videnskabelige metoder, der kunne hjælpe politiet i deres opklaringsarbejde. En videnskabsmand, der arbejdede med dette, var Alphonse Bertillion. Han udviklede et system til at identificere forbrydere. Systemet gik ud på at måle deres kropsdele og forholdet imellem dem. I praksis var systemet besværlig at anvende og ikke særligt pålideligt, men indtil begyndelsen af 1900-tallet havde politiet ikke andre metoder.

En meget mere pålidelig fremgangsmåde var fingeraftryksmetoden. Helt tilbage fra oldtidens Babylon har man brugt fingeraftrykket som en underskrift, der ikke kunne forfalskes. Men det var først i 1890'ernes London, at man begyndte at bruge det til at identificere forbrydere med. I Danmark var det opdagelsesbetjent Carl Fahlberg Hansen, der i 1903 introducerede fingeraftryksmetoden i hæftet „Om fingeraftryk og deres Anvendelse i Identifikationsøjemed“. I 1905 blev fingeraftrykket anerkendt som bevis ved domstolene.

På skolebænken

Med de mange nye videnskabelige metoder blev politiets arbejde mere kompliceret. Der var brug for at give de nye betjente en uddannelse. I 1914 oprettede man den første statslige politiskole. Undervisningen bestod af gamle færdigheder som selvforsvar og rapportskrivning, men også de nye teknikker som efterforsknings- og signalementslære. Allerede ti år før Politiskolen åbnede, havde

opdagelsesbetjent Carl Fahlberg Hansen fået den idé at samle de effekter, der havde været involveret i tidligere kriminalsager. Han mente, de var af stor værdi i uddannelsen af nye betjente. Det lykkedes ham i 1904 at etablere et lille Kriminalmuseum i domhusets kælder, og siden da er samlingerne vokset. I dag kan man se mange af Kriminalmuseets til tider makabre sager i en særlig afdeling på Politimuseet.

Ruderkonge-mordet - en sag fra kriminalmuseet

En af Kriminalmuseets mange sager er Ruderkonge-mordet fra 1896. På Langeland fandt man en tidlig morgen et ægtepar i deres senge med knuste hoveder. Eneste spor var en tung trækølle med tydelige blodspor, der var efterladt på gerningsstedet. Politiet benyttede sig af den eneste metode, de havde til rådighed: Afhøringer. Et vidne mente at have set en skummel mand kaldet „Ruderkonge“ i nærheden. Afhøringerne af Ruderkonge og hans familie gav dog ingen tilståelser, og sagen blev henlagt. Det var først, da en færgemand fem år senere pludselig huskede, at han på mordaftenen havde færget en mærkelig modløs soldat til Langeland og tilbage igen, at sagen tog fart. Efter en lang række afhøringer blev sagen trevlet op. Det viste sig, at soldaten havde begået mordet sammen med Ruderkonge og to andre kompagnoner. Tre af dem blev idømt tugthusarbejde på livstid, mens den sidste slap med to år.

Politiet under besættelsen

Den 9. april 1940 blev Danmark besat af Tyskland. Den danske regering valgte at samarbejde med besættelsesmagten, og det betød, at det danske politi skulle fortsætte med at holde ro og orden. Politiet skulle samarbejde med tyskerne og blandt andet hjælpe med at stoppe modstandsgruppernes sabotage. Det betød ekstra arbejde med fx jernbanebevogtning, og der blev hurtigt brug for flere politibetjente. Politistyrken på 3.500 mand blev mere end fordoblet under krigen. I løbet af krigen blev tyskerne

mere og mere bange for, at politistyrken ville vende sig mod dem. Den 19. september 1944 iværksatte tyskerne derfor overfaldet på politistationerne i København, Odense, Århus og Ålborg under kodenavnet „Aktion Möwe“. Ved denne aktion blev 1.967 politifolk anholdt og sendt til koncentrationslejren Buchenwald i Tyskland. De resterende politifolk flygtede til Sverige eller gik under jorden. Perioden der fulgte var turbulent, og indtil besættelsens ophør, var Danmark uden politi. I midten af december blev de internerede politibetjente flyttet til krigsfangelejre ved Leipzig og Mühlberg, hvor de skulle arbejde for den tyske krigsindustri. Efter syv måneder i tysk fangenskab blev de frigivet i april 1945. Grev Folke Bernadotte og Røde Kors hentede politifolkene hjem i „De hvide busser“. At klare sig i koncentrationslejrene var svært. Politifolkene boede i overfyldte barakker, de havde ganske tynde fangedragter og fik meget lidt at spise. Rundt om dem døde mennesker på stribe. 81 af politifolkene døde i lejrene. At det ikke var flere, skyldes i høj grad de pakker med mad og tøj, som Dansk Røde Kors og familierne hjemme i Danmark kunne sende ned til dem.

Politiet i dag

Politiets overordnede formål er i dag at virke for tryghed, sikkerhed, fred og orden i samfundet. Kort sagt skal politiet sørge for, at landets love bliver overholdt, og at de, der ikke overholder dem, bliver retsforfulgt. Men politiet nøjes ikke med at slå til, når en forbrydelse har fundet sted. Politiet arbejder også med forebyggelse af kriminalitet i eksempelvis skoler og ungdomsklubber.

Danmark er inddelt i 12 politikredse – eller 14, når man medregner Færøerne og Grønland. Når en borger ringer til politiet og anmelder et indbrud, en ulykke eller et overfald, er det beredskabet, der i første omgang tager sig af sagen. Beredskabet har ansvaret for vagtcentralen, hastende opgaver og indledende efterforskning. Det er også beredskabet der står for den daglige patruljering i lokal-

området, færdselsopgaver, politihundeopgaver og særlige begivenheder, hvor politiet skal yde en indsats.

Efterforskning

Hvis en sag er omfattende, meget kompliceret og tidskrævende, er det politifolkene i den specialiserede efterforskningsafdeling, der får til opgave at arbejde videre med den. Det kan blandt andet dreje sig om drab og grove voldssager eller om organiseret kriminalitet som rocker/bandekriminalitet, økonomisk kriminalitet, store narkotikasager og it-kriminalitet.

Den største del af efterforskningsarbejdet foregår bag skrivebordet med blandt andet afhøringer, at sammenholde vidneudsagn og tekniske spor. Selvom politiet stadig benytter sig af vidneudsagn, tillægges de ikke så stor betydning som fx i 1700-tallet. De tekniske spor tillægges altid den største værdi.

Grundlaget for efterforskning er stadig den 100 år gamle kontaktsporsteori. Ifølge den afsætter en forbryder altid spor på gerningsstedet. Derfor kan enhver forbrydelse i princippet efterspores. I løbet af de sidste 100 år er politiet blevet stadig dygtigere til at finde spor, men nogle teknikker er stadig de samme. Fingeraftrykket er fx. stadig et af de vigtigste redskaber, som ofte leder til opklaringen af en sag. Nye metoder som DNA giver muligheder for at opklare endnu flere forbrydelser. Lidt spyt, blod eller hår kan nu fælde en gerningsmand.